

ARCTOS

ACTA PHILOLOGICA FENNICA

VOL. XXXVIII

HELSINKI 2004

INDEX

THOMAS GÄRTNER	<i>Mythologische Paradigmen für einen Achill in Frauenkleidern. Zu einer scheinbar unpassenden Gleichnisreihe in der statianischen Achilleis</i>	9
MIKA KAJAVA	<i>Theoktistos</i>	17
PETER KRUSCHWITZ	<i>Carmina latina epigraphica Pompeiana: Ein Dossier</i>	27
PASI LOMAN	<i>Travelling Female Entertainers of the Hellenistic Age</i>	59
MARIA NIKU	<i>When and Why Did the Athenian μετοικία system disappear? The Evidence of inscriptions</i>	75
JARI PAKKANEN	<i>The Temple of Zeus at Stratos: New Observations on the Building Design</i>	95
OLLI SALOMIES	<i>De titulis Coranis laudatis a Santho Lauriente in opere suo Historia Corana (1637)</i>	123
KAJ SANDBERG	<i>Consular Legislation in pre-Sullan Rome</i>	133
HEIKKI SOLIN	<i>Analecta epigraphica CCXVI–CCXXII</i>	163
STANISLAW STABRYLA	<i>The Realistic and Supernatural Order of the World Presented in Prudentius' Peristephanon</i>	207
DAVID WOODS	<i>Nero's Pet Hippopotamus (Suet. Nero 37,2)</i>	219
	<i>De novis libris iudicia</i>	223
	<i>Index librorum in hoc volumine recensorum</i>	279
	<i>Libri nobis missi</i>	283
	<i>Index scriptorum</i>	287

DE TITULIS CORANIS LAUDATIS A SANTHO LAURIENTE IN OPERE SUO *HISTORIA CORANA* (1637)

OLLI SALOMIES

Sante Laurienti sive Santhus Laurientes (1597-1656), homo origine Coranus ex Latio, a. 1637 scripsit historiam oppidi Corae (iam *Cori*), qui liber manu scriptus, a scriptoribus rerum Coranarum paulo antiquioribus saepius laudatus,¹ iam adservatur Romae in *Biblioteca Casanatense*.² Eiusdem codicis folia omnia photographice depicta sunt in museo Corano recens (a. 2000) condito, ubi facillime leguntur. In initio operis (f. 5 et 5 v.) Laurienti profert titulos quosdam Coranos, quem locum ab Angelo Bartòla excerptum publici iuris nuper fecit M. Buonocore (*Theodor Mommsen e gli studi sul modo antico dalle sue lettere conservate nella Biblioteca Apostolica Vaticana* (Neapoli 2003) p. 331–332 adn. 995).³ De titulis his cum quaedam

¹ Ita fit apud Sante Viola, *Memorie istoriche dell'antichissima città di Cori ne' Volsci* (Roma 1825); item apud A. Accrocca, *Cori. Storia e monumenti* (Roma 1933). – Gratiae mihi agenda sunt Domenico Palombi praefecto musei Corani, cuius auxilio in rebus Coranis saepius usus sum.

² In frontispicio leguntur haec: *Historia Corana / auctore / P. F. Santho Lauriente de Cora / Ordinis Minorum de / Observantia / ad / S.P.Q.R. / atque / ad illustrissimos Dominos Urbis Conservatores DDD / =1637=* (*Biblioteca Casanatense*, ms. 4057). Quod ad nomen Laurientis attinet, supra scripsi *Santhus Laurientes* casu nominativo, cum haec forma reperiatur in poemate ab amico quodam scripto quod legitur in codice supra scripto f. 137. In iis quae sequuntur tamen utar casu nominativo formae vulgaris *Laurienti*.

³ Observandum tamen est hoc factum esse non sine mendis; nam e. g. in titulo 6520 (de numero nude posito cf. adn. 5) legitur non *M. Cal. f.* (ut est apud Bartòla), sed *M. Cal. M. Cal. f.*, et praeterea *a F. Claudio* (non *F. Claudio*). Cf. infra ad titulum 6523. Quae infra dicuntur de lectionibus Laurientianis, nituntur ipso codice (quem photographice depictum diligenter ut spero examinavi in museo Corano mense Octobri a. 2004), non iis quae inveniuntur in libro supra dicto Buonocoriano.

non solum dici possint sed fortasse etiam sint dicenda, hoc ad me pertinere ratus sum, cum iam per multos annos in titulis Coranis investigandis sim occupatus. Ita mihi proposui ut in hoc commentariolo exponam, unde titulos sumpserit Laurienti et qui rursus usi sint sylloge Laurientiana in titulis Coranis proponendis.

Antequam autem accedam ad ipsum Laurientem, verba mihi aliquot facienda sunt de Ulixo Ciuffio (Ulisse Ciuffi) item Corano, homine docto saec. XVI. Ciuffium hunc de rebus Coranis quaedam scripsisse apparet ex scriptoribus saec. XVII et XVIII. Scripta haec aut latent aut perierunt; iam S. Viola in libro suo a. 1825 edito (v. adn. 1), quamvis dicat (p. 75), nescio num recte, librum Ciuffii manu scriptum etiamtunc exstare ("si possiede dalla famiglia *Marchetti*"), usus eodem non est sive potius (ut puto) uti iam non potuit. Idem Viola (p. 74–5) scribit Ciuffium natum esse Corae circiter a. 1532, vixisse "alla ultima vecchiezza" (cf. Casimirum, v. infra),⁴ et scripsisse praeter multa alia librum qui inscribitur *Genealogia delle famiglie di Cori*; addit hoc libro usum esse Laurientem supra dictum, quaedam ex ipso Lauriente laudans (p. 75). Anno tamen 1744 scripta eiusdem Ciuffii etiamtunc exstabant, nam Ciuffio se tum usum esse dicit Frater Casimirus de Roma (Casimiro da Roma) in libro suo *Memorie istoriche delle chiese, e dei conventi dei Frati Minori della Provincia Romana* (Roma 1744); Casimirus (p. 91) loquitur de "un picciolo libro di memorie" (librum de genealogia puto significans) et ex eodem laudat quaedam ad tempus pontificatus Sixti V pertinentia (1585–90) et praeterea titulos quosdam Coranos (p. 92–3), de quibus infra dicam; idem Casimirus (p. 93) scribit Ciuffium a. 1634 mortuum esse annorum 96.

At iam transeamus ad ipsum Laurientem. Laurienti igitur in operis sui f. 5 et f. 5 v hos sedecim titulos Coranos profert: 6517,⁵ 6520, 6529, 6528, 6511, 6518, 6519, 6540, 6526, 6506, 932*, 6510, 933*, 6514, 6547, 6523. Lineola subducta indicavi titulos eos, quos habet etiam frater Casimirus, de quo modo dixi, hoc ordine enumerans: 6520, 6529, 6528, 6511, 6518, 6510, 6519, 6540, 6547, 933*, 6514. Si ea quae traduntur apud Laurientem conferuntur cum exemplis Casimirianis, facile apparet titulos 933*, 6514, 6511, 6518, 6520, 6528, 6529 apud utrumque proferri eodem plane modo,

⁴ Haec Viola non videtur sumpsisse ex ipso Casimiro, nam librum Casimiri nusquam laudat.

⁵ Numeri nude positi (6517 etc.) ad numeros *Corporis inscriptionum Latinarum* vol. X pertinent.

nisi quod in locis quibusdam minima quaedam inter se discrepant. Ita e.g. in titulo 6511 et Laurienti et Casimirus lectionem *Fortunato* pro *Fortunata* habent, in 6518 *Touria* ubi debuit esse *Toutia*; uterque habet in versu ultimo tituli 6514 *Coriolan.* (*Coriola.* Casimirus) *C. N.* pro eo quod in aliis exemplis omnibus est *Utili Cn. s.* Si addis cum apud Laurientem tum apud Casimirum titulos hos enumerari eodem plane ordine (6520, 6529, 6528, 6511, 6518, deinde 933* et 6514), utrumque dicere titulos 6520–6518 adservari in ecclesia S. Petri ("in fonte marmoreo baptismatis"), titulos 933* et 6514 in porticu ecclesiae S. Mariae Plebis (addit tamen Laurienti lapidem iam esse positum, "ut nosmet perspeximus", "pro stipite in domo Mercurii Corbi prope plateunculam Matthaeorum"), utrumque denique titulos 6520–6518 ut unum proferre et etiam ex titulis 933* et 6514 unum solum titulum facere, facillime apparet aut Casimirum titulos hos ex Lauriente sumpsisse aut Laurientem et Casimirum hausisse ex eodem fonte. Hoc, non illud, esse verum inde apparet quod apud Laurientem multa sunt quae apud Casimirum non inveniuntur et quod quidam tituli (de quibus infra dicam) non eodem modo proferuntur apud Laurientem et Casimirum. Cum autem constare videatur Laurientem usum esse Ciuffio eo de quo dixi supra et cum ipse Casimirus diserte dicat se titulos exscribere ex eodem Ciuffio (et se in hac re profiteatur usum esse summa diligentia), sequitur ut apud utrumque tituli hi proveniant ex Ciuffio.

At iam videamus de titulis eis, qui apud Casimirum ex Ciuffio haurientem sequuntur post titulum Paul(lae) "Touriae" n. 6518 et ante titulos 933* et 6514, titulos dico 6510, 6519, 6540, 6547, quos idem Casimirus hoc ordine enumerat et titulis 6520 – 6518 ita subiungit, ut appareat eum etiam hos titulos habuisse pro partibus eiusdem tituli unius, quem (ut supra dixi) adservari in ecclesia S. Petri idem Ciuffius affirmavisse habendus est. Etiam hi tituli apud Laurientem quidem inveniuntur, sed ordine alio enumerati:

Casimirus: 6518 *Paul. Touria* etc. - 6510 *Libero* etc. - 6540 + 6519 *Calvia* etc. - 6547 *L. Lucreti* etc. (sequuntur tituli 933* et 6514)

Laurienti: 6518 *Paul. Touria* etc. - 6540 + 6519 *Calvia* etc. - (interponuntur tituli 6526, 6506, 932*) 6510 *Libero* etc. - (interponuntur tituli 933*, 6514) 6547 *L. Lucreti* etc. (sequitur titulus 6523)

Si addis Laurientem his titulis addere locum, ubi adserventur, et praeterea titulos 6510 et 6547 paulo aliter proferri apud Casimirum et apud Laurientem, effici videtur Laurientem in titulis 6510, 6540 + 6519 et 6547

proferendis non usum esse Ciuffio (quamquam observandum est verba titulorum 6540 + 6519 eadem plane esse apud Laurientem et Casimirum; sed hi tituli eodem modo iam ab antiquioribus quibusdam ut a Metello proferuntur). Quomodo in his titulis inter se discrepent Casimirus et Laurienti ex sequentibus apparet:

	Casimirus:	Laurienti:
6510	(in ecclesia S. Petri) (...) <i>spira Volubrana</i>	in ecclesia S. Mariae Plebis (...) <i>spira Ulubrana</i> ⁶
6519 + 6540	(in ecclesia S. Petri) <i>Calvia / H.L.L.N.A.</i> etc.	in pariete unius domus prope palatium Ioannispetri Montagnae <i>Calvia H.L.L.N.A.</i> ⁷ etc.
6547	in ecclesia S. Petri) <i>L. Lucreti L. f. Pop. Vituli</i>	in ecclesia S. Mariae Plebis <i>L. Lucreti L. f. Pap.</i> ⁸ <i>Vituli</i>

Ex iis, quae supra sunt dicta, efficitur cum Laurientem tum Casimirum usos esse Ciuffio, sed ita, ut apud Laurientem tituli etiam ex alio quodam fonte sumpti reperiantur.

De titulis his plura dicam paulo post; nam hoc loco videndum est de reliquis titulis qui apud Laurientem inveniuntur. Sunt autem hi:

- 6517, titulus aedis "Herculis", quem Laurienti ita praebet: *Marcus Manlius M. f., L. Turpilius L. f. duomvires ... eisdemq(ue) (non eisdeque) probavere*. Hic titulus cum loco suo antiquo semper facile legi potuerit et apud Laurientem non omnino recte quidem, sed certe non corrupte proponatur, sequitur ut veri non ita dissimile videatur Laurientem titulum hunc proposuisse ex visu. Huic conclusioni non obstat quod quaedam verba aliter ac in titulo abbreviate scripsit (*senat. senten.*, postea *coera.*);

⁶ *Ulubrana* sine dubio est lectio recta (Ulubrae enim fuerunt oppidum Coranis vicinum); quae lectio cum apud Laurientem primum inveniatur, nihil obstat, quominus statuamus eundem hunc titulum vidisse.

⁷ Ita (non *L.L.N.A.*) legitur in codice Laurientiano. Littera *H* ita scripta est, ut hasta transversa et a sinistra et a dextra extra hastas rectas emineat, et praeterea ita, ut hasta recta dextra in parte superiore curvetur dextrorsum. Sequitur ut suspicari possis Laurientem indicare voluisse non litteram *H* legi hoc loco, sed aliud quoddam.

⁸ *Pap.* sine dubio est lectio recta, cum tribus Coranorum fuerit Papiria. Hic titulus ante Laurientem propositus est in codice Leidensi q. d. Petaviano (*Leid. Burm. Q. 6 f. 6*), sed corrupte; ita etiam de hoc titulo statui potest ipsum Laurientem eum posse vidisse.

praenomen Manlii errore perscripsit fortasse ideo, quod hunc titulum interpretans verba facit de Manlio illo Capitolino (quem eundem habet ac hominem hunc Coranum), praenomen eiusdem *Marcus* semper perscribens. – Inter hunc titulum et eum qui sequitur 6526 proponuntur tituli ii de quibus supra dixi, 6520, 6529, 6528, 6511, 6518, 6540 + 6519.

- 6526, *Coppius* (sic) *Verus* etc., titulus pertinens ad aquam caelestem in piscinas colligendam ("in parietibus domorum Vallis in via, quae [sic] ex ecclesia sancti Salvatoris [iuxta aedem Castorum] itur versus plateunculam Matthaeorum");

- 6506, *aedem Castori Polluci* etc., fragmentum epistylia aedis Castorum quod etiamnunc visitur loco suo antiquo ("super columnas existentes in platea ecclesiae Sancti Salvatoris"); etiam hunc titulum Laurientem ex visu proposuisse credi potest.

- 932*, titulus inter falsos relegandus incipiens *apollini aescul.* etc. ("in monumento in reliquias conscisso, quod erat ante valvas ecclesiae Sancti Archangeli"; post hunc titulum et ante eum qui sequitur n. 6523 proponuntur tituli 6510, 933*, 6514);

- 6523, *d. m.; C. Egnatio Felici* etc., titulus militis urbaniciani ("in Faustini Fasanellae I(uris) V(triusque) D(octoris) aede [sic] est marmoreus [scil. lapis], qui in quadam vinea iuxta Annuntiatae ecclesiam [id est extra portam Romanam] fuit inventus").

Tituli 932* et 6523 apud Laurientem primum (quod sciam) proponuntur. Nihil obstat quominus sumamus eum titulum 6523 (de quo titulo v. etiam infra) proposuisse ex visu. De titulo n. 932* nescio quid dicam; hoc fragmentum (cf. supra quomodo lapidem descripserit Laurienti; verba tituli idem Laurienti ita reddit: *apollini aescul. om. – ri. – / prae. – deor. –*) inter titulos falsos a Mommseno relegatum est, recte ut puto, quamquam inesse possunt etiam quaedam ex titulo quodam genuino provenientia. Nomina numinum in initio tituli si sunt ficta, id quod verisimillimum mihi videtur, eo omnino consilio ficta sunt, ut demonstraretur eo loco, ubi postea fuit ecclesia S. Michaelis Archangeli, antiquitus fuisse aedem Apollinis et Aesculapii.

At titulum 6523 certe potest vidisse, item titulos 6517 et 6506 (v. supra), et idem dici posse videtur etiam de titulis 6510 et 6547 (v. adnn. 6 et 9); praeterea (ut supra vidimus) ad titulum 6514, quem propter corruptelas quasdam apparet exscripsisse ex Ciuffio, adnotat titulum iam adservari in

domo Mercurii Corbi seque eundem ibidem "perspexisse".⁹ Praeter titulos, quos sumpsit ex Ciuffio et quos ipsum vidisse statui potest, sunt apud Laurientem etiam tituli quidam quos neque sumpsit ex Ciuffio neque ipse videtur descripsisse. Hi sunt tituli 6526 et (ex iis qui reperiuntur etiam apud Casimirum ex Ciuffio haurientem) 6519 et 6540. Hi tituli iam in syllogis epigraphicis, quae ante Laurientem exstabant, inveniuntur. Quod ad titulum 6526 attinet (de quo v. etiam adn. 8), exemplum Laurientianum prope id accedit quod invenitur apud Metellum vel qui a Metello pendent (hoc praesertim ex eo apparet, quod cum apud Metellum et in Metellianis tum apud Laurientem reperimus lectionem *L. P. Turpili(us)* et verba *ex s. c.* in fine tituli posita); ita non de eo, ex quo exscripsit Laurienti, sed tamen de genere fontis, quo in hoc titulo usus est, satis constat.¹⁰ Idem fere de titulis 6540 + 6519 dici potest, nam etiam hi tituli inveniuntur iam apud eundem Metellum et in Metellianis.

Ut supra dixi (adn. 1), liber a Lauriente scriptus, quamquam editus est numquam, tamen saepius a scriptoribus rerum Coranarum S. Viola (a. 1825) et A. Accrocca (a. 1933) laudatur. Cum nobis hoc loco sermo sit de titulis Coranis, iam videamus, num etiam in titulis tradendis scriptores quidam sylloge Laurientiana sint usi. Viola et Accrocca, quorum modo feci mentionem, titulos Coranos proferunt, sed ita, ut eos non ex Lauriente sed aliunde sumpserint, Viola ex Grutero, Muratorio, Vulpio, aliis, Accrocca praesertim ex *Corpore inscriptionum Latinarum* Mommseniano. Alius homo origine Coranus, a quo tituli quidam Corani (numero 13) traduntur, est A. Ricchi in libro suo qui inscribitur *La Reggia de' Volsci, ove si tratta ... del regno de' Volsci ... e specialmente di Cora* (Napoli 1713). Ricchius hic in rebus historicis non videtur esse usus scriptis Laurientianis, neque tituli ei quos profert¹¹ vestigia exemplorum Laurientianorum videntur praebere praeter titulum unum 6526, qui invenitur *Reggia de' Volsci* p. 289. In hoc enim titulo (qui iam dudum periit) a Lauriente tantum et a Ricchio (et apud

⁹ Etiam in aliis quibusdam titulis (e.g. 6526 et 6540 + 6519, de quibus v. supra) locum ubi suo tempore adservabantur ita definit, ut videatur titulos hos non quidem de visu descripsisse, sed vidisse aut certe cognitum habuisse, ubi inveniri possent.

¹⁰ Notandum autem est etiam alios titulos, quorum exempla ex fonte quodam Metelliano manant, apud Laurientem inveniri, titulos dico 6514, 6520, 6529. At (ut supra dixi) hos titulos Laurienti cum sumpsisse videatur ex Ciuffio, tituli hi nos potius de origine sylloges Ciuffianae docent quam de titulis Laurientianis.

¹¹ Tituli hi plerumque sumpti sunt ex Grutero, sed etiam aliis syllogis Ricchius usus est.

Marocco, de quo v. infra) in v. 1 nomen alterius IIIIviri traditur abbreviate *Turpili*. ("*Turpily*." Ricchi). Etiam in aliis quibusdam Laurienti et Ricchi eandem lectionem praebent (e.g. *produxerunt* pro *perduxerunt*, quod est apud plerosque), sed talia etiam apud alios quosdam eiusdem fere aetatis scriptores reperiuntur. Quod ad lectionem *Turpily*. attinet, Ricchius dicit se habere titulum hunc ex "Panvino [sic], lib. 25". Qui locus quamvis sit mihi omnino ignotus, tamen apparet hunc titulum in syllogen Ricchianam non pervenisse ex Lauriente. Idem dicendum est de titulis Coranis (non ita paucis), quos habet Iosephus Roccus Vulpus in operis sui *Vetus Latium profanum et sacrum* vol. 4 (1727), nam praeter quosdam, quos potest vidisse ipse, tituli sumpti sunt ex Grutero et ex aliis syllogis, certe non ex Lauriente. At si iam procedimus ad homines eos qui saec. XIX ineunte titulos Coranos protulerunt (nam de Casimiro iam supra satis sum locutus), incidimus in scriptorem satis doctum, qui sibi monumenta rei publicae Pontificalis describenda suscepit; cum prae se ferre cuperet speciem hominis, qui titulos plerumque suis oculis vidisset,¹² tamen multa exscripsit ex prioribus, inter quos sine dubio fuit etiam Laurienti. Is est Giuseppe Marocco, qui in operis sui *Monumenti dello stato pontificio e relazione topografica di ogni paese* vol. V (Romae 1834) profert titulos Coranos haud paucos.

Eum in titulis quibusdam usum esse opere Laurientiano facillime apparet ex exemplis titulorum 933* et 6514. Titulus 933* fortasse non in omnibus fictus sed inter genuinos certe non recipiendus apud auctores quosdam antiquiores inde a Laurienti traditur aut ita, ut post titulum 933* sequatur 6514 (Laurienti, Casimirus, Marocco), aut ita, ut in fine tituli 933* appareant litterae primae tituli 6514 (Ricchi, Vulpus). Ita, cum titulus 6514 incipiat litteris *NAE* (ubi restituenda est lectio [*Mentei bo]nae*), titulus 933* finiri videatur litteris *DICA*, invenimus apud Casimirum (p. 92) lectionem (...) *q. pleb. dica / nae serucis* (pro *serveis* nom.) e.q.s., apud Ricchium (p. 335) et apud Vulpium (p. 144) *q. pleb. dica. mae*. ("&c." post *mae* addit Vulpus). At Laurienti hoc loco habet non (... *q. pleb.*) *dica nae (serucis* e.q.s.) ut Casimirus sed *Dianae*, quam lectionem esse emendationem ipsius Laurientis putaverim, cum etiam in hoc titulo videatur eodem fonte usus

¹² Cf. p. 181, ubi, postquam observavit titulos Coranos proferri a pluribus scriptoribus (ex quibus diserte nominat Gudium Muratorium Gruterum Vulpium Corradinum Ricchium Feam Violam), scribit "ma noi esponiamo al cortese lettore quelle [scil. iscrizioni], che personalmente abbiamo ritrovate in quella illustre città, e sono le seguenti" (sequitur titulus fictus sumptus ex libro Laurientiano, cf. infra).

esse ac Casimirus (v. supra). Et ut iam veniamus ad Maroccum, eandem lectionem *Dianae* etiam apud hunc reperimus. Si praeterea respexeris etiam alia omnia in titulis 933* et 6514 apud Maroccum plane respondere exemplis Laurientianis¹³ et etiam loci, ubi lapis adservetur, indicationem apud utrumque esse eandem,¹⁴ facile statues Maroccum titulos hos nullo modo potuisse videre, sed sumpsisse ex Lauriente.

Idem dicendum est etiam de titulis 6526 (ubi verba omnia apud Maroccum eadem sunt atque apud Laurientem, nisi quod initio scripsit "... *OPPIVS*" pro *Coppius*, ut Laurienti legit) et 6547 (ubi soli Laurienti et Marocco habent *Pap.* et post *vix.*), et praeterea de titulo 6523 (qui apud Casimirum non reperitur), quamquam in hoc titulo, quem homines doctos quosdam saec. XVII et XVIII Corae ex visu descripsisse constare videtur, Marocco quaedam errore mutavit. Hic titulus ita traditur:

Laurienti:	Vulpius:	Marocco:
(...)	(...)	(...)
<i>MILITI CHOXI. VRBANΛIa</i> ¹⁵	<i>MILITI COHOR. VRB.</i>	<i>MILITI CHOXI. VRBANNIA</i>
... <i>TRABIVS SCRATVS ET ...</i>	... <i>TRABIVS SERATVS ET ...</i>	... <i>TRABINVS SCRATVS ET</i>
...		
<i>HEREDES ...</i>	<i>HAEREDES ...</i>	<i>HAEREDES ...</i>

Exemplum apud Marocco occurrens si confertur cum exemplis prioribus, facile apparet Maroccum titulum sumpsisse non ex Vulpio sed ex Lauriente, quamvis quaedam errore paulum mutaverit (*TRABIVS* in

¹³ Ita Laurienti et Marocco praebent *anteponend. colend.*, cum apud Casimirum legatur *anteponen. colen.*; in titulo 6514 reperimus apud Laurientem et Maroccum *Thimoteus* (*Thimotheus* Casim.); *Antius* (*Anti. V. S. Casim.*), *Coriolan.* (*Coriola. Casim.*).

¹⁴ "Lapis ... nunc propositus est pro stipite in domo Mercurii Corbi (e.q.s.)" (Laurienti) ~ "In casa Corbi formante uno stipite" (Marocco).

¹⁵ Nescio quo errore in editione Buonocoriana hoc loco scriptum sit *VRB*; nam in ipso codice id fere legitur quod supra dedi. Quod scriptum est minus diligenter inspicienti potest videri esse *Vrbanna* aut (si sumis litteras *N* et *I* inter se esse conexas) *Vrbannia*, id quod apud Maroccum invenimus. At re vera apud Laurientem primum legitur *VRB*, deinde sequitur littera quae admodum similis est litterae Graecae *lambda* eius formae, quae in editionibus huius temporis in usu est; sequitur *N* formae eius quae in titulis Latinis invenitur, deinde alterum *lambda*, cui a dextra subiungitur littera *I* formae in titulis Latinis usitatae. In fine est littera quaedam quae prope accedit ad huius temporis litteram *a* formae cursivae. Hoc loco quid in lapide re vera inscriptum fuerit non liquet, sed fuisse ibi indicationem aut annorum aetatis (aetas enim militis huius alibi non memoratur) aut potius cohortis veri simillimum est.

TRABINVS, HEREDES in *HAEREDES*).

Quod ad titulos 6520, 6529, 6528, 6511 et 6518 attinet, qui cum apud Laurientem tum apud Casimirum eodem (ut supra vidimus) fonte usos proferuntur hoc ordine, eodem ordine habet Marocco p. 186. Fieri potest, ut hos titulos Marocco sumpserit aut ex Lauriente aut ex Casimiro; at cum constet eum in aliis titulis usum esse Lauriente, non video, cur non sumamus eundem etiam titulos modo dictos sumpsisse ex Lauriente, praesertim cum etiam Laurienti re vera habeat in titulo 6520 lectionem *M. Cal. M. Cal. f. Pap. Prisci* (non *M. Cal. f. Pap. Prisci*, ut errore quodam apud Buonocore scribitur), quae lectio (ubi *M. Cal.* bis scribitur) tam apud Casimirum quam apud Maroccum reperitur.

Quaedam tamen Marocco videtur correxisse alio quodam fonte usus; in titulo enim 6529 habet *Toutiae Clepant. Q. Tibi matri*, non *Tupae Clepant. Q. Tibi mater* ut Laurienti (vel *Iupae Clepant. Q. Sibi mater* ut Casimirus). Nescio num haec sumpserit ex Vulpio, apud quem solum praeterea reperitur lectio *Toutiae* (obstare tamen videtur quod apud Vulpium paulo post legitur *Q. Clidi*, non *Q. Tibi*), quem scriptorem nomine laudat p. 161 ad titulum 6510 et p. 167. Vulpium Marocco praeterea potest adhibuisse in titulis 6519 et 6540. Omnino observandum est Maroccum in titulis proferendis usum esse pluribus scriptoribus; ita e.g. titulum 6510 sumpsit ex Muratorio, quem nomine laudat.

Appendix: Tituli duo Corani a Piranesio ficti

In *emphemeridis* huius vol. 31 (1997) scripsi (p. 126–8) de titulis quibusdam Coranis, quos Carolus Fea, notissimus ille antiquitatum studiosus saec. XIX ineuntis, dicit Corae se descripsisse,¹⁶ mentitus quidem, cum omnes exscripserit ex libro a G.B. Piranesi scripto, *Antichità di Cora* (1764), in cuius libri frontispicio tituli Corani quidam sunt delineati. Hos titulos omnes Piranesi sumpsit ex Vulpio. Inter eos sunt praeter titulos quosdam satis notos (ut 6524 *Ti. Cl(audi) Iusti*) tituli duo de quibus partes tantum in frontispicio conspiciuntur ideo, quod lapides, in quibus sunt inscripti, in delineatione Piranesiana aliis lapidibus obteguntur. Hi tituli cum a Fea supra dicto dicantur exstare Corae, a Mommseno in *Corpus* recepti sunt, ubi hodie reperiuntur ut genuini sub numeris 6521 et 6530. At re vera hi tituli

¹⁶ Tituli Corani apud Feam reperiuntur in *Cod. Vat. Lat.* 10592 f. 296.

originem ducunt ex exemplis Vulpianis titulorum et genuinorum et fictorum. Ut a titulo n. 6530 incipiam, qui titulus apud Piranesi est a dextra frontispicii, Mommsen eum ita praebet: [---] *M. F.* [--- / ---] *PRO*[--- / ---] *VIR*¹⁷ [--- / ---] *BL*[--- / ---] *DEO*[---]. Hunc titulum autem si cum exemplo Vulpiano tituli 6528 contuleris, facile apparebit tituli reliquias has sumptas esse ex 6528; litteras *M. F.* enim sumpsit Piranesi ex indicatione patris Publilii alterius, *PRO* ex *pron(epoti)*, *VIR* ex *III vir*, *BL* ex *Luc. Publ.*, *DEO* ex *deorum pulvinaria*. Ita titulum 6530 iam delendum esse constat.

Titulus alter 6521 apud Piranesi conspicitur in frontispicio a sinistra ita, ut media pars tituli alio lapide sit obruta. Hic titulus, eo de quo modo dixi multo longior, hoc modo factus est: finem (inde a *M. Cal*[---]¹⁸) Piranesi sumpsit ex titulo 6520; quae praecedunt proveniunt ex titulo falso 933* ita, ut *FO* Piranesi sumpserit ex *fortunae*, *NDA* ex *anteponendae*, *COL* ex *colend*; etiam litterae *SC D* et *PEQ* in titulo 933* inveniuntur.¹⁹ Initium tituli (*pat*[---] *imis* [---] / *com*[---] *sus* e.q.s.) unde sumpserit Piranesi, videndum; titulum Coranum, quem adhibuerit, ego certe invenire adhuc non potui. Fortasse haec sumpta sunt ex titulo non Corano. Sed utcumque res se habet, pro certo habendum est etiam titulum 6521 ex corpore titulorum Coranorum esse delendum.

Universitas Helsinkiensis

¹⁷ Ita Piranesi et Fea; apud Mommsenum est errore *VCR*.

¹⁸ *M. Cal*///*e* Mommsen errore, quae sunt apud Feam male legens.

¹⁹ Titulum 6521 hoc loco ita laudo, ut est apud Piranesi; nam Fea (ex quo sumpsit Mommsen) hunc titulum hic et illic neglegenter reddidit atque etiam versum unum (incipiens *PEQ*[---]) omisit. Aliquid huic titulo male legendo attribuit etiam Mommsen, qui post versum suum decimum (incipientem *SENA*) omisit versus quattuor eos qui apud Feam scripti sunt a sinistra tituli huius.